

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

132:3 • 2012

Förvandlingen från företagsledare till orrtupp

Djur som symbolik i Kung Orres Jaktklubb

THERESE NORDLUND EDVINSSON *Stockholms universitet*

Jakten har ofta förknippats med det blodiga händelseförloppet i skogen, där djuret faller offer för människans överlägsenhet. Inom manliga eliter har jakten setts som ett uttryck för en förmåga att härska och dominera. Trots det saknas ofta forskning om jägares inställning till vilt. Denna artikel studerar hur en jaktklubb, dominerad av näringslivets elit, agerade under rollspelsliknande former för att närma sig mötet med bytet. Klubbens medlemmar hade ett särskilt förhållningssätt till djur, då de dels identifierade sig själva med orrfåglar, dels agerade jägare med avsikt att döda.

Näringslivet förknippas sällan med mytiska varelser och djur. De flesta människor ser istället framför sig strikta herrar med kostym och slips. I början av 1900-talet fanns ett sällskap för näringslivets elit som ville frigöra sig från den professionella företagsledarrollen. Medlemmarna försökte överföra orrtuppens beteende till sina rollspelsliknande aktiviteter. Kung Orres Jaktklubb bildades 1890 i de västmanländska skogarna.¹ Klubben jagade småvilt varvat med uppslupna fester. I näringslivet sökte många industrimän avkoppling på sin fritid genom att spendera tid i herrklubbar eller idrottsföreningar. Familjeliv prioriterades ofta bort till förmån för samvaro med andra män. Att umgås informellt gynnade nätverk och kunde på sikt innebära en styrelseplats i ett bolag. Jakt var allmänt en populär umgängesform för eliten.² Det tilltalade främst

1. *Kung Orres Jaktklubb: minnen och anteckningar sammanfattade till klubbens 25-årsjubileum 1915 af "Den Gemene"* (Stockholm 1915) s. 1.

2. Callum Mckenzie, "Sadly neglected: hunting and gendered identities: a study in gender construction", *The international journal of the history of sport*, 22:4 (2005) s. 545–562.

Therese Nordlund Edvinsson. f. 1976, är docent i ekonomisk historia och forskarassistent i historia vid Stockholms universitet.

E-post: Therese.nordlund.edvinsson@historia.su.se

män på grund av äventyr och spänning samt möjligheten att mäta sin styrka. Att sitta på pass krävde självbehärskning och disciplin, något som i synnerhet intresserade borgarklassen. Dessutom eftersträvade en del jägare kontroll över djurlivet.³

Jakten präglas också av mötet mellan människa och djur.⁴ Sökandet efter att komma så nära naturen som möjligt påstods tidigt vara ett skäl att jaga, enligt många aktiva jägare. Ett annat motiv var att återgå till "urtillståndet" då människan jagade för att överleva.⁵ Syftet med denna artikel är att analysera jaktklubbens förhållningssätt till djur. Varför konstruerades en alternativ identitet bland medlemmarna? Vilken symbolisk innebörd hade djur i föreningens rollspel?

I min analys kommer jag att studera medlemmarnas avsikt att utveckla en alternativ identitet, där de förvandlades till orrtuppar. Genom att agera i ett rollspel, önskade jaktklubbens medlemmar skapa en privat sfär, dit obehöriga saknade tillträde. Enligt medlemmarna förknippades djur inte enbart med kött och troféer, utan symboliserade frihet och oberoende.

Föreningen tog sitt namn från en fiktiv figur som framträder i dikter, visor och ramsor. I vissa folksagor skildrades kungen som en komisk person som åt och drack utöver det vanliga, medan i andra historier porträtterades kungens brutala sidor, som mördare och bandit.⁶ Medlemmarna i Kung Orres Jaktklubb gjorde dock en fri tolkning av den fiktive gestalten. De liknade kung Orre vid en "skyddspatron" eller en "fadersfigur". Själva påpekade medlemmarna att de var resultatet av förhållandet mellan kung Orre och jaktgudinnan Diana.⁷

Som underlag för artikeln används korrespondens samt föreningens egna skrifter. Jaktklubben gav ut fem band om föreningens aktiviteter, där medlemmarnas egna reflektioner, brev, dikter, anteckningar och krönikor publicerades. Skrifterna styrdes av medlemmarnas jaktskildringar, där verkliga historier varvades med fiktiva påhitt. Som forskare måste man vara medveten om att de efterlämnade texterna är färgade

3. Nicolas Proctor, *Bathed in blood: hunting and mastery in the old south* (Charlottesville 2002) s. 61f.

4. Sofia Åkerberg, "Inledning", i dens. (red.), *Viltvård, älgar och jaktturism: tvärvetenskapliga perspektiv på jakt och vilt i Sverige 1830–2000* (Umeå 2005) s. 11.

5. Matt Cartmill, *View to a death in the morning: hunting and nature through history* (Cambridge 1993).

6. John Bernström, "Vem var Kung Orre?", *Svenska Dagbladet* 6/8 1955.

7. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 151.

av medlemmarnas burdusa jargong. Övrigt material hämtades från Hedströmsdalsarkivet i Kolsva och direktör J. Sigfrid Edströms arkiv på Riksarkivet. Undertecknad har också fått tillgång till material från privata släktarkiv. Det variationsrika materialet illustrerar olika sidor av jakten, eftersom flera medlemmar kommer till tals i källorna. Genom att vara källkritisk och visa på olika tolkningsmöjligheter kan materialet bidra till ökad förståelse för hur jakten utövades av näringslivets elit. Varje medlem hade ett smeknamn, såsom Krokodilen (bankdirektör Marcus Wallenberg), Prisse (Aseachefen Sigfrid Edström), Mäster Olof (disponenten Olof Hjorth) eller Krutlurken (direktören Sigurd Nauckhoff). Det innebar att männens vanliga namn sattes åt sidan så snart de deltog i klubbens aktiviteter. Majoriteten av sällskapets medlemmar var direktörer som ledde bruk eller storföretag.⁸

Artikeln disposition ser ut som följer. Till en början presenteras tidigare forskning och centrala begrepp, därefter studeras medlemmarnas alternativa identitet och mötet med djuren utifrån männens synvinkel som orttuppar och jägare. Medlemmarna iklädde sig dels rollen som fåglar, dels rollen som jägare. Kombinationen ledde till en särskild dynamik, där en specifik manlighet reproducerades genom rollspelsliknande former. Att imitera fåglar förutsatte att medlemmarna tog ett avbrott från yrkesrollen, så snart männen träffades ville de "glömma livets små besvär".⁹

Tidigare forskning

Denna artikel intresserar sig främst för mäns identitetskapande i jakten och förhållningssätt till djur, därför riktas fokus på litteratur med liknande inriktning. Jakt har studerats sparsamt inom modern svensk historia, dock har en del tvärvetenskapliga bidrag om viltvård gjorts.¹⁰ Etnologiska och sociologiska studier har behandlat alltifrån allmogejakt till kartläggningar om vem som blir jägare i Sverige och varför.¹¹ Ge-

8. Protokoll medlemsförteckning, korrespondens, poem, telegram 1926–1960, Kung Orres Jaktklubb, vol. 4, Hedströmsdalsarkivet i Kolsva, Arkiv Västmanland.

9. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 6.

10. Åkerberg (2005).

11. Roy Persson, *Jakt och jägare: initiering och utövandemönster: en kartläggning av jakten och jägarna i Skåne* (Lund 1981), Birger Arvidson, *Den nordsvenska allmogejakten: allmogejägaren, fångsten och försörjningen 1920–1940* (Uppsala 1983). Se också Anna-Lill Drugge, "Jakt och jägare i Sverige", i Peder Aléx & Jonny Hjelm (red.), *Efter arbetet: studier av svensk fritid* (Lund 2000).

nerellt har jaktens historia beskrivits utifrån jägares eller journalisters perspektiv i översiktliga redogörelser.¹² Etnologen Angela Rundquist studerar överklassjaktens ritualer i en artikel. Hon menar att jakten bidrog till att förstärka känslan av samhörighet mellan män, genom att forma statusmarkörer och symboler i jakten till något exklusivt som påverkade mannens identitet. Överklassens jägare måste exempelvis vara brutala i skogen, till skillnad från beteendet i salongen efter avslutad jakt, där de förväntas vara gentlemannamässiga. För elitens män var jakten en exklusiv umgängesform, där en manlig frizon skapades.¹³

Internationell forskning har främst studerat jakten som uttryck för manlighet. Forskaren Callum Mckenzie argumenterar för vikten av att undersöka jaktens historia utifrån ett genusperspektiv.¹⁴ Andrea L. Smalley identifierar hur andra världskrigets upplevelser förstärkte uppfattningen i USA om att mannen ansågs vara den ende jägaren och krigaren. Tidigare var jakten mer könsneutral i och med att kvinnor också kunde betraktas som potentiella jägare.¹⁵ Genom att problematisera jägarens identitet och självbild kan konstruktionen av det manliga och ritualer kring jakten förklara varför kvinnor åsidosätts i skogen. I ett antal internationella bidrag diskuteras särskilt övergångsritualen från pojke till man, där individen måste gå igenom olika stadier i sin utveckling.¹⁶ Sådana ritualer handlar om dödandet av första djuret eller konsten att hantera jaktvapen. Till exempel visar studier, att unga män introducerades i jakten för att mogna och bli mer tålmodiga. Unga kvinnor som ägnade sig åt jakt, betraktades däremot länge som "freaks of nature" och uppmanades välja mer kvinnliga intressen.¹⁷ Tidigare forskningsresultat har alltså pekat på jakten som en fostringsprocess, där manligheten sätts på prov i mötet med villebrådet.

Föreliggande artikel kompletterar tidigare forskning och uppmärksammar i synnerhet hur näringslivets män använde jakten som ett sätt

12. Åke Nordenram, *Svenska jaktens historia från forntid till nutid* (Kristianstad 2001).

13. Angela Rundquist, "Herrgårdsjakt: om historieanvändning i praktiken", i Mats Hellspong, Karin Lindvall, Nicole Pergament, Angela Rundquist (red.), *Herrgårdsromantik och staturälände: en studie av ideologi, kulturarv och historieanvändning* (Stockholm 2004) s. 184–202.

14. Mckenzie (2005).

15. Andrea L. Smalley, "I just like to kill things: women, men and the gender of sport hunting in the United States, 1940–1973", *Gender & history* 17:1 (2005) s. 189–209.

16. Linda Marie Bye, "Masculinity and rurality at play in stories about hunting", *Norwegian journal of geography* 57 (2003) s. 145–153; Cartmill (1996) s. 232f.

17. Mckenzie (2005).

att etablera manlig gemenskap i en tid då industrisamhället växte fram i Sverige. Få jaktklubbar är dokumenterade i tidigare forskning, men genom empiriska nedslag kan man få en god bild av hur djur framställdes utifrån jägares synvinkel.¹⁸

Centrala begrepp

Homosocialitet innebär en förkärlek att välja män framför kvinnor när det gäller exempelvis rekrytering till chefsposter eller att umgås privat i klubbar. Enligt sociologen Jean Lipman-Blumen som utformade begreppet på 1970-talet, är homosocialitet en form av maktordning i organisationer, där män identifierar sig med andra män.¹⁹ Hon beskriver begreppet som "the seeking, enjoyment, and/or preference for the company of the same sex".²⁰ Ibland uppstår attraktion som gör att män hyser stark beundran och intresse för en annan man, utan att inleda en kärleksrelation.²¹ Ett homosocialt begär bygger ofta på homofobi mellan heterosexuella män. Enligt min uppfattning handlar homosocialitet om gemenskap i enkönade grupper där relationen exempelvis förstärks av liknande fritidsintressen eller att gruppen har en liknande jargong. En homosocial grupp stöter vanligen bort individer som avviker (kvinnor och män med annan klassbakgrund), de utformar istället egna regler och ritualer. Sociologen Eva Christenson skriver i sin avhandling att sexualiseringen och objektifieringen av kvinnor kan leda till sammanhållning inom homosociala grupper.²² För att passa in i gruppstillhörigheten måste en specifik jargong odlas och eventuellt överdrivas. Som analysredskap bidrar homosocialitet till att belysa hur män uppträder i grupp och hur de agerar mot utomstående.

Etnologen Bo Nilsson menar att begreppet identitet betecknar "mångfalden av föränderliga positioner som ligger till grund för människans

18. Rundquist (2004) s. 199. Se också Therese Nordlund Edvinsson, *Broderskap i näringslivet: en studie om homosocialitet i Kung Orres Jaktklubb 1890–1960* (Lund 2010). Artikeln bygger delvis på författarens monografi, men föreliggande artikel har ett annat perspektiv. Frågan om förhållningssättet mellan jägare och djur diskuteras ingående i denna artikel, något som spelar mindre roll i monografien.

19. Jean Lipman-Blumen, "Toward a homosocial theory of sex roles: an explanation of the sex segregation of social institutions", *Signs* 1:3. *Women and the workplace: the implications of occupational segregation* s (Spring 1976) s. 15–31.

20. Lipman-Blumen (1976) s. 16.

21. Gerd Lindgren, "Broderskapets logik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1 (1996) s. 4–14.

22. Eva Christenson, *Herraväldets processer: en studie av kvinnors förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer* (Stockholm 2000) s. 142.

självuppfattning".²³ Han påpekar att en maskulin identitet ofta tillskrivs vissa egenskaper som bygger på en föreställning om hur en man ska bete sig.²⁴ I denna artikel refereras till en maskulin identitet som en motsats till den feminina identiteten. En individs identitet formas vanligen av stimulans från vad hon ser, hör och upplever. Identiteten skapar ramar, där individen förutsätts styra sina idéer och beslut. I näringslivet reproducerades tidigt en maskulin yrkesidentitet.²⁵ Min intention är inte att gå in på psykologiska förklaringar bakom identitetens sammansättning, däremot vill jag gärna problematisera identiteten som en fråga kopplad till kön och i synnerhet maskulinitet. I Kung Orres Jaktklubb anpassades identiteten efter rollspelet och homosocialiteten. I arbetslivet präglades männen av yrkesidentiteten och tvingades tala ett särskilt fackspråk, bära strikt klädsel samt förhålla sig till näringslivets traditioner. I en annan gruppidentitet, utanför arbetslivet, tvingades samma individ anpassa sig efter andra riktlinjer. I en herrklubb anpassades exempelvis medlemmen efter ett gradsystem. Slutna sällskap formade ofta en stark vi-känsla. Enligt Stig Grundvall som forskat om manlig gemenskap är broderskap ett uttryck för manlig vänskap utan släktband. Informella regler avgör hur man uppträder mot varandra i en krets dominerad av män.²⁶

Enligt organisationsforskarna Mats Alvesson och Yvonne Due Billing måste identiteter "konstrueras; de existerar inte som en objektiv samling egenskaper utan innebär skapande av mening från den enskilda personens sida och från andra som bidrar till identitetens definition".²⁷ Ett bevarande och förstärkande av identiteten sker tillsammans med andra människor, som antingen ifrågasätter eller bekräftar identitetens anspråk. Mångfalden i identiteten innebär att samma person kan identifiera sig själv som innovativ entreprenör, en naturälskande jägare och en konservativ väljare.²⁸

23. Bo Nilsson, *Maskulinitet: representation, ideologi och retorik* (Umeå 1999) s. 34.

24. Nilsson (1999) s. 34.

25. Mats Lindqvist, *Herrar i näringslivet: om kapitalistisk kultur och mentalitet* (Stockholm 1996) s. 26f.

26. Stig Grundvall, *Vagabond MC: gemenskap, manlighet och marginalitet: en studie av en västsvensk bikerklubb* (Göteborg 2005) s. 156.

27. Mats Alvesson & Yvonne du Billing, *Kön och organisation* (Lund 1999) s. 106.

28. Alvesson & du Billing (1999) s. 106–107.

Rollspel och formerandet av en alternativ identitet

Rollspel förutsätter att deltagare låtsas vara någon annan än de egentligen är. Det handlar om berättande och teater, där ambitionen är att leva sig in i den nya karaktären. Rollspel förutsätter ett skapande av en fiktiv värld som är olik verkligheten. I denna sfär ingår ibland mytomspunna varelser eller historiska figurer. I den påhittade världen kan en individ spela en karaktär vars egenskaper skiljer sig från vardagslivets normer. När Kung Orres Jaktklubb sammanträdde spelade medlemmarna olika roller. Förvandlingen från företagsledare till orrfågel innebar en verklighetsflykt, där orren gav dem en ny identitet. I skogen var hönsfågeln känd för sina spel under våren för att vinna hönans gunst. Symboliskt var det viktigt för jaktklubbens medlemmar att förknippas med ett djur som uttryckte manlighet. Orrtuppens engelska namn "black cock" bekräftade rollen som manlig betäckare. Det svenska namnet orre syftade också på avel.²⁹ Förmodligen var det viktigt för jaktklubbens medlemmar att identifiera sig med en fågel som associerades med manlig sexualitet.³⁰ Medlemmarna betonade vikten av att ikläda sig "en orrtupps skepnad".³¹ De imiterade orrens beteende genom att använda ett språk som om de var riktiga fåglar. Männen flockades till "lek" under våren, putsade sina fjädrar och kallade sina fruar "orrhönor". Enligt bevarade brev titulerade medlemmarna varandra "orttuppar" och prioriterade möjligheten att "spela", "kuttra" och "klucka" istället för att sitta ensamma i sitt "rede". Under vintertid tvingades tupparna bära "extra fjäderbeklädnad" och gillade i likhet med orrfågeln att ströva fritt i naturen och skräna.³² Medlemmarna diktade om sina "klufna svarta stjärtar" och känslan av att tillhöra "orrflocken".³³ Gamla eller avlidna medlemmar kallades "urorrar". I egenskap av tupp var mannen inte rädd för att bli styrd av sina drifter och begär. Själva namnbytet var en del av rollspelet och förvandlade dem till fåglar, obundna från plikter.

29. Lennart Nilsson, *Orre, trast och trana: om fåglars namn* (Stockholm 2005) s. 21. Se också begreppet "tupp", Hans Biedermann, *Symbollexikonet* (München 1995) s. 436.

30. Robert Hamrén, *Vi är bara några kompisar som träffas ibland: Rotary som en manlig arena* (Stockholm 2007) s. 137.

31. Orrleken vid Striberg 13–15/9 1925, *Kung Orres Jaktklubb: minnen, anteckningar och protokoller: sammanfattade för åren 1915–1929 till klubbens 40-årsjubileum 1930 av "Den Gemene", andra delen* (Stockholm 1930) s. 200.

32. Jakten på Mörkö 5/12 1937, *Kung Orres Jaktklubb: minnen, anteckningar och protokoller sammanfattade för åren 1937–1943 av Löpar-Nisse, fjärde delen* (Västerås 1944) s. 62.

33. Löpar-Nisse dikt 13/1 1937. Privat material.

Etnologen Mats Lindqvist beskriver näringslivet som en sfär där "den strama kroppshållningens värld" dominerar.³⁴ Mansforskarna David L. Collinson och Jeff Hearn menar att företagsledare ofta uppfattar sig själva som auktoritära och djärva män med ambitioner.³⁵ De svenska direktörerna som var medlemmar i jaktssällskapet, var i yrkeslivet beroende av att leva upp till bilden av den "store och starke ledaren", som genom individualism och skoningslöshet tog sig fram i näringslivet. Uppenbarligen vågade de vara mer frimodiga i orrtuppens skepnad. Deras uppförande skilde sig markant från hur de bemötte varandra i näringslivet. I styrelserummet uppskattades knappast kroppsliga odörer och uppkäftighet. Jaktklubbens medlemmar provocerade gärna varandra genom att dra grova skämt. Som exempel kan nämnas att en medlem fotograferades när han stod och urinerade.³⁶ Djur användes allmänt som symboler för människornas förtjänster och brister. Direktören Sigurd Nauckhoff beskylldes för att "skvätta" i skogsbrynet som en hundvalp.³⁷ En annan medlem liknades vid en fisk och påstods vara oförmögen att lyckas med "romläggningen och äggläggningen", eftersom han fortfarande var ungarl.³⁸

Rollspelet utmärktes av en pojkaktig kultur, där man tog sig vissa friheter. Det innebar även att medlemmarna upptäckte nya sidor hos varandra. Robert Norrby beskriver Einar Krantz som en strikt direktör. När Krantz agerade som Kakamut blev han genast en "solskensisstrålande, rosig cherub med pärlande smittande skratt".³⁹ Norrby bekräftade förändringen och ansåg att han personligen hade svårt att anpassa sig till vardagslivet, efter intensiv samvaro med de övriga medlemmarna. Den alternativa identiteten som orrtupp dominerade, att han nästan förlorade sin känsla som människa och man (i sin yrkesutövning var han språkvetare och direktör). Robert Norrby konstaterade att: "när man hittar sig själv efteråt på en Stockholmsgata, förstår man Gullivers och

34. Lindqvist (1996), s. 26.

35. David L. Collinson & Jeff Hearn, "Breaking the silence: on men, masculinities and managements", i David L. Collinson & Jeff Hearn (red.), *Men as managers, managers as men* (London 1996) s. 3.

36. Gäsjö-jakten 1933, *Kung Orres Jaktklubb: minnen, anteckningar och protokoller: sammanfattade för åren 1930-1935 av "Den Gemene"*, tredje delen (Stockholm 1936) s. 173.

37. Hagge-jakten i september 1934, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 208.

38. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 109.

39. Händelser och äventyr sedda genom Spelorrrens glasögon vid Kung Orres Jaktklubb 50-årsjubileum firat på Hofors 12-14/9 1940, *Kung Orres Jaktklubb* (1944) s. 122f.

Nils Klims känslor av främlingskap, när de återkommo från sina resor i drömmens världar".⁴⁰ Norrby använde inte definitionen "rollspel", men ansåg att han trädde in i en fiktiv värld så snart han träffade orrtupparna i jaktklubben. En del medlemmar talade om "pånyttfödelse", medan andra hänvisade till ett "urtillstånd" där de kunde "avkläda sig den konventionella människan".⁴¹ Urtillståndet förknippades med något primitivt och omoraliskt. Orrarnas gemenskap ansågs farligt för svaga män som saknade karaktär i det vardagliga livet. På så vis antydde att rollspelet krävde specifika egenskaper som innebar att männen redan före sitt medlemskap var trygga i sig själva. Rollspelet förutsatte även att gruppens normer följdes, inte minst då medlemmarna utsatte varandra för diverse hyss. Ett grovt practical joke innebar att jägarna bjöds på älgspilling istället för choklad.⁴²

Olika djurskepnader

I likhet med de flesta ordenssällskap hade Kung Orres Jaktklubb ett gradsystem, där den nyinvidde medlemmen avancerade. I detta fall fanns genomgående en djursymbolik som präglade gradernas namn och innebörd. Högsta graden i Kung Orres Jaktklubb var orre, då ansågs man vara fullvärdig medlem. Rackelhane och skvader tillhörde de övriga graderna i sällskapet. Rackelhanen var olik orren till utseende och sätt.⁴³ Via djurens skepnader kunde medlemmen imitera olika beteenden. Om rackelhanen beskrivs som steril enligt ornitologer, var det också något som avspeglade sig i de män som uppnådde denna grad. Storamiralen Bertil Engell menade att rackelhanarna i gruppen misslyckades med "kurtis" och kunde inte bli förälskade.⁴⁴ Att de utsattes för tarvliga påhopp från de övriga var en del av jargongen i sällskapet. När en medlem med graden orre avled, steg en rackelhane i graderna, därmed avancerade individen identitetsmässigt.⁴⁵ År 1915 instiftades den tredje graden kalvkyckling. Titeln var något högre än straffgraden "asshålgök". Kalvkyckling var

40. Brev från R. Norrby till J. S. Edström Gyttorp-Stribergsjakten 1936, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 267.

41. Skilstugejakten 1935, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 215.

42. Krutlurkens version av Långbansjakten, "Jakten å Långban den 3 och 4 oktober 1942", *Kung Orres Jaktklubb* (1944) s. 252.

43. En rackelhane är en bastard av en orrtupp och en tjäderhöna.

44. Storamiralen 25/4 1947, *Kung Orres Jaktklubb: minnen, anteckningar och protokoller: sammanfattade för åren 1944–1956 av Löpar-Nisse, femte delen* (Ystad 1957) s. 84.

45. Presidentens bifogade skiss 1940, *Kung Orres Jaktklubb* (1944) s. 147.

namnet på en maträtt bestående av kalvkött/kyckling i rulad eller färs. På 1920-talet framförde några medlemmar kritik, eftersom de kände sig kränkta av att jämföras med en maträtt.⁴⁶

Att använda sig av djursymbolik i kombination med folktro var ett sätt att förstärka klubbens rollspel. År 1924 fattades beslut om att introducera den tredje graden skvader och därigenom ta bort graden kalv-kyckling.⁴⁷ Upphovsmakaren till skvadern var flottningsinspektören Håkan Dahlmark som i slutet av 1800-talet drog en skröna om att han hade dödat en hare med vingar. Anekdoter om fantasidjuret berättades långt före Kung Orres Jaktklubbs grundande och hade ursprungligen inget samband med föreningen. Klubbens medlemmar tilltalades av skvaderns bakgrundshistoria. De uppskattade berättelserna om fantasidjurets mystiska ursprung och tillskrev dessutom skvadern påstådda egenskaper som snabbhet och livlighet. Det nya fantasidjuret liknades vid en spelevink, lämplig för sällskapets aktiviteter. Medlemmar med graden skvader betecknade sig själva som "lusiga", på grund av sin låga rang i sällskapet.⁴⁸ Eftersom skvadern var en blandning av hare och tjäder tillskrevs också harens egenskaper. Djuret symboliserade feighet och omåttlig fruktsamhet, en kombination som förmodligen roade medlemmarna i sällskapet.⁴⁹ En ny adept som valdes in i föreningen förväntades likt haren "darra" av skräck så snart han utsattes för klubbens ritualer.⁵⁰

Inom ramen för föreningens rollspelsliknande verksamhet var det viktigt med interna symboler. En tänkbar tolkning är att männen kände sig besläktade med djurens innersta väsen. En annan tolkning är att de olika djurskepnaderna underlättade för medlemmarna att agera på ett sätt som de annars inte vågade göra. Det fungerade som en sorts skyddsmantel, när de läste in olika egenskaper i djurens skepnader. Att djuren rangordnades var också ett sätt att gradera egenskaper. Graden skvader var inte lika fint som den högsta nivån orre. Nedsättande ord drabbade de lägst stående medlemmarna.

46. Orrleken vid Hofors 27–29/9 1924, *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 168.

47. *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 168.

48. Se dikt av Löpar-Nisse 13/1 1937. Privat material.

49. Biedermann (1995) s. 162.

50. Odaterat papper. Kung Orres Jaktklubb 1926–1941, D8, vol. 83, J. Sigfrid Edströms arkiv, Riksarkivet. Stockholm (RA).

Kvinnor som "honor"

Forskaren Sharon Bird påpekar att homosociala grupper ofta betraktar kvinnor som objekt, något som överensstämmer med Kung Orres Jaktklubb.⁵¹ Medlemmarnas fruar kallades för "orrhonor" eller "orrsystrar" och ansågs vara en del av klubbens rollspel. Frågan om kvinnlig närvaro ventilerades emellanåt bland föreningens medlemmar. De fick inte inkräkta alltför mycket på männens samvaro, men förväntades vara involverade i samband med middagar. Medlemmarnas fruar påstods sakna de egenskaper som eftersöktes för att få medlemskap i klubben. Männerna skyllde på att deras grova jargong inte var lämplig för kvinnor.⁵² De hänvisade till det faktum att kvinnor generellt saknade kunskap om jakt. I föreningens tidiga redogörelser från 1906 anfördes också som skäl att gravida kvinnor inte fick se en död hare, då det ofödda barnet riskerade bli harmynt.⁵³ Det tyder på att föreningens medlemmar använde olika argument för att hålla kvinnorna borta från jakten. Uppenbarligen ville männen undvika kvinnornas sällskap, därför var argumenten inte väl motiverade. Andra tolkningsmöjligheter kan också göras. Matt Cartmill menar att jakt handlar om "male bonding", där män i sällskap av andra män får en chans att koppla av, dricka alkohol, döda oskyldiga djur, bete sig primitivt och prata om kvinnor. En tillvaro i skogen utan kvinnor innebar att jägarna undslapp hustruns kontroll.⁵⁴

Medlemmarnas fruar påstods allmänt ha "moderliga" egenskaper, något som kopplades till biologiskt kön. En perfekt hustru förväntades likt en höna "skåda upp i blind beundran till sin tupp".⁵⁵ Ett närbesläktat tema berör Robert Hamrén i sin doktorsavhandling, där en manlig Rotarymedlem jämförs i en versrad med en "tupp" och kvinnor med "honor".⁵⁶ Symboliskt förknippades ofta hönan med enfald.⁵⁷ Kvinnans roll som höna anspelade på liknelsen om kvinnors moderlighet och påstådda vimsighet. I Kung Orres Jaktklubb förväntades hönan (kvinnan) ta hand om

51. Sharon Bird, "Welcome to the men's club: homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity", *Gender & society*, 10:2 (1996) s. 128.

52. Till en sekreterare i konvalescens, 18/10 1937 av Spelorren (Robert Norrby), Kung Orres Jaktklubb 1926–1941, D8, vol. 83, JSE arkiv (RA).

53. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 100.

54. Cartmill (1996) s. 232f.

55. Vers av Kolarn (Gösta Wesslén), vårmiddagen hos Presidenten i hemmet Strandvägen 49, 25/4 1947, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 90.

56. Hamrén (2007) s. 132–137.

57. Biedermann (1995) s. 195.

sina kycklingar (barn). Djurens värld var en återspeglning av könsmaktsordningen bland människorna. Likt skogens hönor ägnade kvinnorna sig åt att kackla (prata) och putsa fjädrarna (göra sig vackra och behagfulla inför männen). Medlemmarna använde dessa fördomar som argument mot kvinnor och hävdade att de saknade kunskap i männens värld.

Angela Rundquist påpekar i sin studie om överklassjakt att kvinnor i societeten ofta var traditionella värdinnor snarare än jägare. Som fruar skulle se till att den sociala organisationen efter en jakt fungerade.⁵⁸ Ett fåtal kvinnor deltog vid jaktklubbens middagar och erbjöds temporära smeknamn som Gåsa-Pigan och Pig-hönan. Även om kvinnorna stod utanför klubbens verksamhet, tvingades de acceptera rollspelet. I egenkap av värdinnor upptogs de temporärt i samband med föreningens middagar. Av källorna att döma var det män som gav dem dessa smeknamn, något som innebär att kvinnorna närvarade på männens villkor. Samtidigt fanns en rädsla hos de manliga medlemmarna inför kvinnornas deltagande. De tvingades anpassa sitt beteende. Vid ett tillfälle gav Sigfrid Edström instruktioner till de manliga medlemmarna om att uppföra sig civiliserat, inte rapa och göra fräcka utspel, så snart fruarna deltog.⁵⁹ I kvinnornas frånvaro var det dock acceptabelt att vara burdus och prata fräckt.

Att kvinnor inkluderades vid klubbens middagar var ett sätt att bemöta kritiken som ett antal fruar hade framfört mot sällskapet.⁶⁰ Jakt-sällskapet stal tid från familjelivet, vilket irriterade en del fruar. Föreningen betraktades nämligen som smått suspekt med sina konfidentiella ceremonier, broderliga band och utdragna jaktexpeditioner. De manliga medlemmarna ville knappast att fruarna skulle imitera deras beteende eller att de skulle utgöra ett permanent inslag, däremot önskade de tillfällig kvinnlig färgning vid middagen, som en form av dekoration.

Gränges-Calles (Carl Gustaf Granström) danskfödda hustru Ella påstods intressera sig för hur "gamla svenska orrtuppar bär sig åt".⁶¹ I rollspelet figurerade kvinnorna ofrivilligt som objekt för männens lustar.⁶² Att skryta om sexuella erövringar var också en del av den homo-

58. Rundquist (2004) s. 189.

59. Presidentens tal till orrarna, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 80.

60. Presidenten Gustaf Abraham Granström tillät kvinnor delta vid middagen. Uddeholmsjakten 1928, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 368. Gyttorp-Striberjsjakten 1936, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 292.

61. Sekreterarens protokoll från Grängesbergssjakten 1946, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 70.

62. Kan ni tänka er Prisse: till 85-årsjubileet, Pricken (John Weslien). Privat material.

sociala normen. Djurens kön var ofta avgörande för deras handlingar. Manliga symboler dominerade alltid över de kvinnliga, enligt klubbens skildringar. Som hönor förväntades kvinnor undergivet anpassa sig efter spelets regler. Gränges-Calle Granström ansågs vara en mästare på att förföra kvinnor: "Hans charm kan lätt förvrída orrhönskalle så hon i fjädern blir helt yr och svag".⁶³ Liknande omdömen fick hans far Gustaf Abraham Granström (Prisse) höra, då han jämfördes med Don Juan.⁶⁴ Medlemmarna delade gärna med sig av påstådda fruntimmershistorier. Ofta skröt medlemmarna om "hängel" eller "flirtar" med olika kvinnor.⁶⁵ De övriga männen accepterade denna jargong utan ifrågasättanden.

Kvinnliga aspiranter till föreningen saknades inte, utan några fruar gjorde försök till att närma sig föreningen.⁶⁶ John "Pricken" Wesliens fru Sigrun deltog redan på 1930-talet i jakten. Hon tilldelades smeknamnet "Lillan" och ansågs av de övriga medlemmarna vara en duglig jägare. Trots vitsorden framfördes ingen förfrågan om medlemskap. Att Sigrun Weslien jagade tillsammans med medlemmarna bevisade att de accepterade hennes närvaro. Förmodligen var det ett resultat av att hennes make var en omtyckt medlem och arrangör till ett antal jakter. Vad hon själv ansåg om klubbens aktiviteter och medlemmarnas jargong framkommer dessvärre inte i materialet. Föreningens skrifter antyder endast att Sigrun Weslien ansågs vara alltför pryd och "husmoderlig" för att kunna upptas i sällskapet.⁶⁷ Någon större iver att värva kvinnliga medlemmar gjordes inte heller, i stället fortsatte de manliga medlemmarna att objektifiera kvinnan.

Att referera till manlig sexualitet är typiskt för homosociala grupper, enligt forskaren Sharon Bird. Alla mansdominerade grupper är dock inte homosociala, utan själva utbytet, relationen måste utformas enligt ett specifikt mönster.⁶⁸ Ett typexempel på denna jargong i Kung Orres Jaktklubb, där kvinnan objektifierades kan lyftas fram. Sigfrid Edström fick en förseglad bok av klubbens medlemmar på grund av hans engagemang i föreningen. Presidenten Gustaf Abraham Granström jämförde

63. Jaktvärden Gäsjö-Ejes tal till Orrarna vid middagen på Surahammars herrgård 19/9 1953, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 261.

64. Kan ni tänka er Prisse: till 85-årsjubileet (dikt av John Weslien, Pricken). Privat material.

65. Storamiralen 25/4 1947, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 84.

66. Två kvinnor som deltog vid middagarna var fruarna Karin Klemming och Signe von Bülow. *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 368.

67. Jakten vid Långbanshyttan 1932, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 122.

68. Bird (1996) s. 128.

skriften vid "en ungmös hymens-hinna" som han beordrade Sigfrid att "spränga".⁶⁹ Symboliskt liknades skriften vid en "oskärad ungmö", där Sigfrid Edströms uppdrag som "betäckaren" infriades likt orrtuppens parningsberedskap. I rollspelet var tuppen inte "steril" som rackelhanen, utan polygam. Att tala i sexuella termer om kvinnor, trots deras frånvaro var inte unikt för Kung Orres Jaktklubb, tvärtom var det vanligt inom herrklubbar.⁷⁰ Det fungerade som en härskarteknik och användes förmodligen som ett sätt att definiera och betona sin maskulinitet. Att bejaka rollen som orrtupp innebar att jargongen överdrevs som en del av rollspelets ritualer.

Först på 1950-talet introducerades Marianne Wallenberg som den första kvinnliga medlemmen i Kung Orres Jaktklubb. Hennes smeknamn "Marcusinnan" hänvisade till det faktum att hon var gift med bankdirektören Marcus Wallenberg. Hon utmanade genast de manliga medlemmarna genom att arrangera en middag, där stekt orrtupp serverades. Att äta kött från en orrtupp som en orrhöna serverade upplevdes som ett hot mot deras alternativa identitet. Symboliskt betraktades det nästan som en kannibalistisk handling, eftersom deltagarna identifierade sig med fågeln. Om männen åt maten avslöjar inte källorna, men middagen var en demonstrativ handling. En tänkbar tolkning är att Marianne i egenskap av höna/hustru ville frånga kvinnans underordnade roll genom att utmana tupparna/männen. Middagsgästerna chockerades över hennes tilltag, men fick inte veta hur Marianne Wallenberg hade fått tag i orren: "Prisse försökte få Marcusinnan att tala om hur, när och var hon skjutit den, men lyckades ej ens få veta var hon hade köpt den."⁷¹

Djur som byte

Under hösten väcktes lusten bland "herrarne att på ett mer eller mindre konstmässigt sätt ta lifvet af ett eller annat villebråd", skrev industrimannen Gustaf Abraham Granström i Kung Orres Jaktklubbs första skrift från 1915.⁷² I jakten förvandlades medlemmarna i Kung Orres Jaktklubb till hårdföra jägare med en underförstådd dominans över djurlivet. Under 1800-talet blev det mer populärt att jaga. En utvecklad

69. Klubbens firande av sin 40-åriga tillvaro vid Länna-jakten 1930, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 54.

70. Lindgren (1996) s. 4.

71. Till medlemmarna i Kung Orres Jaktklubb 5/4 1955 av Prisse – "Sigfrid Edström" om besöket på Vidbynäs 4/4 1955, Kung Orres Jaktklubb 1950, D8, vol. 84, JSE arkiv (RA).

72. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 8.

infrastruktur i Sverige ökade tillgängligheten till orörda jaktmarker. Allt fler kunde ta sig ut till landsbygden och det bidrog delvis till att jakten blev en folkörelse.⁷³ Organisationerna Svenska Jägareförbundet (1830) och Jägarnas Riksförbund (1938) bildades för att bevaka jakt- och naturfrågor. Man ville förbättra skjutskickligheten och påverka tillväxten på vilt. Matt Cartmill argumenterar för att jakten inte bara handlar om att döda djur. För det första måste djuret vara vilt och inte domesticerat. För det andra måste djuret kunna fly eller attackera sin mänskliga motståndare. För det tredje involverar jakten våld. Ett byte kan exempelvis dödas med pilar, men att förgifta ett djur kan inte definieras som jakt. Jägaren måste själv ta initiativ till jakten, enligt Cartmill.⁷⁴

Motivet till jakten i Kung Orres Jaktklubb rörde framför allt behovet av att komma närmare naturen. Andra skäl var socialt umgänge och vikten av att bedriva viltvård. Inför 1953 års jakt bad medlemmen Kulin (Einar Glimstedt) föreningens övriga medlemmar att döda så mycket harar och rådjur som möjligt, eftersom djuren åt upp grödor på böndernas marker i Jörlanda.⁷⁵ Mötet med villebråden skildrades i föreningens jakthistorier. Bytet liknades vid "monster", "odjur" eller "skadedjur". De vanligaste bytena var småvilt, det vill säga "Mickel räv och Jösse hare" som föreningens medlemmar valde att kalla dem. Att djuren hade olika namn kräver en förklaring. En tolkning kan vara att uttryck som "monster" och "kräk" avspeglade hur medlemmarna symboliskt försökte prägla villebråden, genom att forma dem till rekvisita i deras rollspel. Som "monster" kunde bytet förvandlas till något som jägaren kände fruktan eller vämjelse inför, därmed förstärktes också motivet att döda djuret. Gunnar Brusewitz menar att skadedjur allmänt var en beteckning för varg, räv och björn. Att beskriva djur på detta sätt legitimerade jakten i ett skede då vissa djurarter skövlades besinningslöst.⁷⁶ En annan förklaring kan vara att Kung Orres Jaktklubb generellt gillade att laborera med ord och valde vissa uttryck för att förstärka intrycket av spänning i samband med jakten.

Medlemmarnas jägaridentitet framkallade frihet precis som hos

73. Pia Sillanpää, "Brittiska jägare och fiskare i Skandinavien 1830–1914: kulturella konfrontationer på mikro- och makronivå", i Sofia Åkerberg (red.), *Viltvård, älgar och jaktturism: tvärvetenskapliga perspektiv på jakt och vilt i Sverige 1830–2000*, (Umeå 2005) s. 101.

74. Cartmill (1993) s. 29f.

75. Höstjakt hos Einar Glimstedt "Kulin" på Jörlanda marker nv. om Göteborg 17–19/10 1953, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 266.

76. Gunnar Brusewitz, "Makten över jakten", *Populär Historia* 6 (1999) s. 35.

orttuppen. Ofta hade jägaren en sup i ena handen och bössan i den andra. Regler om etik och försiktighet i skog och mark var inte prioritet, snarare uppfattades djur som måltavlor i ett sammanhang där det var sport att dra ut på jakten. Flera medlemmar saknade erfarenhet av att hantera vapen och siktade dessutom dåligt. Naturligtvis kan det uppfattas som märkligt med tanke på att kvinnor avvisades som potentiella medlemmar på grund av bristfälliga jaktkunskaper. Klubben var inte alltid konsekvent i sina handlingar, inte heller var de principfasta när det rörde sina egna reglementen. Man skulle kunna tro att klubben existerade i ett jaktmässigt vakuum, eftersom mycket lite hänsyn togs till allmän lagstiftning som rörde jakten. Relationen till Svenska Jägareförbundet diskuterades inte i klubbens interna handlingar. Inställningen till skadskjutning kan betraktas som lättsinnig. Om en jägare råkade skjuta en katt istället för en räv skämtade medlemmarna om det inträffade.⁷⁷

När jakten blev resultatlös hänvisades till det faktum att bytet var lika opålitligt "som en kvinna".⁷⁸ Jaktgudinnan Diana påstods gömma viltbrådet i sitt sköte, om inget vilt syntes till i skogen.⁷⁹ Villebråden överlistade ofta jägarna, enligt jaktklubbens interna historier. År 1905 ansåg jägarna att de utsattes för harens hånfullhet, när djuret hade cirkulerat kring deras jaktstuga och undkommit deras hagelsvärmar.⁸⁰ Irritationen var alltid stor när djuret, eller den "inpiskade besten" lurade jägaren.⁸¹ År 1931, vid 61 års ålder sköt Sigfrid Edström sin första hare, trots att han hade jagat en tid.⁸² Vid västkustjakten 1937 myllrade hararna framför jägarna som enligt uppgift ägnade sig åt "fåfängt skjutande".⁸³ Jakten avslutades ofta med diverse språngmarscher och kurragömmalek mellan jägaren och djuret. Blodutjutelse skedde i en del fall, även om det ibland var jägaren som blev föremål för skada.⁸⁴ Själva händelseförloppet återgavs ofta med mustigt språk och diverse överdrifter, eventuellt för att försöka återskapa spänningen i skogen som jägarna upplevde sig vara en del av.

77. Kung Orres Jaktklubb vol. 4, Hedströmsdalsarkivet i Kolsva, Arkiv Västmanland.

78. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 102.

79. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 10.

80. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 95.

81. *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 320.

82. Hönöjakten 1931, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 88.

83. Västkustjakten 1937, *Kung Orres Jaktklubb* (1944) s. 45.

84. Sekreterarens rapport om jakten på Lisjö 1944, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 26.

Dödandet av djur

De flesta aktiva jägare som faller ett djur vill återminnas jaktdagen. Trofén efter ett dödat byte bevisade nämligen att jägaren hade lyckats överlista villebrådet med hjälp av rätt teknik, skjutvapen och kunskap. Delar från djurkropparna användes som dekoration i hemmiljön i form av pälsar och horn. Andra valde att bevara uppstoppade djur som ett minne från jaktdagen. Enligt den norska forskaren Linda Marie Bye kunde enskilda jägare öka sin status när ett byte fälldes, om däremot jägaren skadsköt ett djur förlorade han/hon i aktning.⁸⁵ Slutsatsen kan förefalla trivial, men själva dödandet handlar om att konstruera, definiera och strukturera en ordning som kännetecknar mötet mellan människan och villebrådet, enligt forskaren Gary Marvin. Hur djuret upptäcktes i skogen och hur det dödades är ett väsentligt moment i jakten.⁸⁶ I Kung Orres Jaktklubb redovisades resultatet av den blodiga jakten, när djurens kroppar hölls upp som troféer framför kameranlinsen. Ett fotografi med en död hare bär bildtexten "blodtörsten stillad". Arrangemangen fungerade som symboler för medlemmarnas maskulinitet. En medlem beskrev dödandet av en hare, som att "hans usla vettskrämda själ" blåstes ut.⁸⁷ Dödandet av en räv skildrades på ett liknande sätt med hänvisning till "mickels falska själ" som påstods försvinna ur hans "syndfulla kropp".⁸⁸ Andra beskrivningar av djurets död innehöll korta kommentarer som "pang – alls-todt" eller "knall och fall".⁸⁹ Medlemmen Tveskägget Wilhelm Klemming konstaterade att vissa djur gjorde sig "förtjänta att dräpas".⁹⁰ Marken där djuret dödades kallades för "mordplats" eller "avrättningsplats" och när djuret dog förpassades haren till de sälla jaktmarkerna.⁹¹ Själva "dödssprånget" som jägarna definierade det, skildrades som en väsentlig del av jaktens scenografi, samtidigt uttryckte jägarna en vördnad inför djurens kamp för överlevnad. Jägarna drack "graföl" för att hylla det dödade djuret.

Alla motsägelsefulla noteringar i källorna antyder att förhållnings-sättet mellan jägare och villebråd var komplext. En förklaring till detta

85. Bye (2003) s. 145.

86. Gary Marvin, "Wild killing: contesting the animal in hunting", i Steve Baker (red.), *Killing animals* (Chicago 2006) s. 19.

87. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 94.

88. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 19.

89. Jakten vid Husby fjöl 24–26/9 1943, *Kung Orres Jaktklubb* (1944) s. 301.

90. Till vännen Presidenten Gustaf Abraham Granström på 70-årsdagen 26/12 1921", av Wilhelm Klemming, *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 107.

91. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 18.

är att jakthistorierna återgavs på ett teatraliskt sätt, där jägare och vilt möttes under dråpliga former. Ofta betonades lusten att jaga, känslan att lockas av skogens sus, jakthundarnas skall och det dödade djurets sista suck.⁹² Föreningens medlemmar pendlade ständigt mellan dikt och verklighet. Medlemmen Gehänget Valdemar Lundberg anklagades för att ha: "dödat en s.k. skvader, en av våra skogars härligaste och stoltaste fåglar, som med sin sång, vars tonskala ligger mellan uroxens bölande och näkergalens kvitter".⁹³

Beskrivningarna av jakter efter 1920 diskuterade sällan eller aldrig slakt och styckning av djurkroppar. Detta skulle kunna bero på att klubbens jaktexpeditioner blev alltmer exklusiva, i takt med att alltfler direktörer rekryterades till föreningen. Tidiga redogörelser i föreningens historia beskrev hur hästar fraktade jägarnas bagage och dödade villebråd. Föreningen varken arrenderade eller ägde någon jaktmark, utan jagade över hela Sverige. Man utnyttjade medlemmarnas nätverk, vilket innebar att skog och mark öppnades som om "det vore för en monark".⁹⁴ Etnologen Angela Rundqvist hävdar att societetens jakter ofta anlidade folk som tog hand om dödade villebråd.⁹⁵ Jägarna behövde inte röra vid blod och smuts, något liknande förekom i Kung Orres Jaktklubb. Anställda drevkarlar, skogsvaktare och annan personal bidrog till att göra jakterna till exklusiva expeditioner. Denna personal hade ofta till uppgift att driva på hundarna och locka fram vilt. Avslutad jakt kulminerade alltid i en allvarlig betraktelse över människans möte med det döda villebrådet: "Skytten, som icke är blottad på allmänt mänskliga känslor. Tyst, en betraktelse gör om det sprudlande lif som han sköflar, Öfver det vilda som än finnes kvar i skapelsens krona. Förloppet hur jakten har gått af jägarne nu diskuteras under det haren skärs upp och inmätet noggrant fördelas".⁹⁶ Även om jägarens uppgift var att döda och få utlopp för sin primitiva sida, speglades också andra sidor av jägarens sinnelag.⁹⁷ En del forskare menar att jakten bör förklaras utifrån emotionell basis.⁹⁸ Att döda ett djur uppväckte inte enbart känslan av entusiasm och förnöjelse

92. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 5–10.

93. Ingeniör Valdemar Lundberg, Striberg Gyttorp 14/9 1925, s. 35. *Kung Orres Jaktklubb*, vol. 4, Hedströmsdalsarkivet i Kolsva, Arkiv Västmanland.

94. *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 281.

95. Rundqvist (2004) s. 191.

96. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 100.

97. Mckenzie (2005) s. 546.

98. Marvin (2006) s. 10–20.

hos den enskilde jägaren, utan kanske framför allt eftertanke, blandat med stolthet och sorg. Den typiske jägaren i Kung Orres Jaktklubb påstods bli ett med naturen i en mystisk förvandling. Att se det döda djuret berörde männen på ett djupare plan, där jägarens överlägsenhet tillfälligtvis sattes åt sidan.

Underordnade djur

Jakthundens starka ställning är historiskt sett väldokumenterad. Hunden betraktades tidigt som ett nyttodjur och behandlades som en familjemedlem.⁹⁹ De flesta stora jägare hade en hund vid sin sida vars uppgift bestod av att spåra vilt. Till exempel hade jakthunden status i romarriket som jaktgudinnan Dianas vapendragare. I antikens Grekland hyllades uthålliga jakthundar.¹⁰⁰ Skickliga jakthundar förknippades generellt med lojalitet och mod. Enligt en södermanländsk landskapslag från 1200-talet blev den som dödade en jakthund dömd till liknande straff som den som dödade en arbetsför träla.¹⁰¹ Symboliskt representerade hunden vaksamhet och trohet.¹⁰² Gamla målningar avbildade ofta jakthunden tillsammans med bytet. Elitens män lade ofta ned tid på att avla fram jakthundar. Det sågs allmänt som ett privilegium i västvärlden att ha en fin jakthund vid sin sida i skogen.¹⁰³ I Kung Orres Jaktklubb reducerades jakthunden däremot från medhjälpare till ett redskap i människans tjänst, där djuret hade svårt att uppnå jägarnas ideal. Oavsett ras användes benämningen "lushund" för att betona djurets låga status. Jägarna ställde ofta orimligt höga krav på hundens kvalifikationer. Om jakten blev resultatlös skylldes medlemmarna genast på dålig spårning eller på hundens ålder. Hundar som inte uppfyllde föreningens krav kallades "uslaste ynkruggar", "latryggar" eller "kräk". Tikar som påstods ha dålig jaktförmåga, ansågs bristfälliga på grund av kvinnligt kön. Enskilda jägare förbannade också jakthundarnas dåliga spårningsteknik och ineffektivitet.¹⁰⁴

Vid jakt av hare och räv användes stövare. Ett fåtal hundar som hade

99. Jacques Boudet, *Djuren och vi: ett panorama i text och bilder* (Höganäs 1969) s. 282.

100. Emma Griffin, *Blood sport: hunting in Britain since 1066* (New Haven 2007) s. 7.

101. Curt Nordström, "Jakthund", i *Nationalencyklopedin*, <<http://www.ne.se/lang/jakthund>>, 1/3 2009.

102. Biedermann (1995) s. 183.

103. Catherine Johns, *Dogs: history, myth and art* (Hong Kong 2008) s. 40.

104. Kvartsekeljubileet vid Skultuna 1915, *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 20f.

god spårningsteknik, belönades förvisso med inälvor och huvuden om jakten blev lyckad.¹⁰⁵ I klubbens tidiga redogörelser skildrades även skickliga jakthundars död med stor bedrövelse. Under 1890-talet författades minnesrunor över avlidna hundar i föreningen.¹⁰⁶ Att skriva dikter över sina avlidna djur har en lång tradition. Under antiken i Grekland och Romarriket uppfördes ståtliga gravmonument samt författades särskilda hyllningsdikter över döda hundar. Det var ett sätt att markera djurets betydelse för dess ägare.¹⁰⁷ I Kung Orres Jaktklubb diktades om den döda tiken Lady, där jägarens sorg och saknad bekräftades i en dödsruna. Synen på jakthunden förändrades gradvis inom jaktklubben, något som troligtvis berodde på jägarnas individuella karaktärer. Vissa medlemmar försvarade dock enskilda hundars insatser. I klubbens skrifter berättades om hur Gehänget köpt en gammal hund för tio kronor. De andra jägarna kallade hunden "kräket", på grund av oförmåga att spåra bytet.¹⁰⁸

Jaktklubbens förhållningssätt till jakthunden var gåtfull, inte minst i skenet av tidigare skildringar av hundens status. I Kung Orres Jaktklubb betraktades knappast djuret som en pålitlig medhjälpare utan ansågs snarare vilseleda jägaren. Barriären mellan människa och hund bröts inte ned, i stället bemöttes jakthunden med distans och fick ofta skulden om jakten var resultatlös.

Orrtuppens flykt – förvandlingens slut

På 1950-talet rekryterades en ny generation företagsledare till föreningen. Unga medlemmar kallades vanligen kycklingar eller nykläckta orryngel. Unga män framställdes generellt som blyga och försiktiga, därav djurnamnen. När direktören Martin Waldenström deltog i jakten informerades han om "den uppfostrande betydelse som ligger i ungdomens umgänge med äldre och erfarna män".¹⁰⁹

Nicholas L. Syrett diskuterar manliga kollektiv på collegenivå, där historiska exempel visar att vita heterosexuella män tidigt odlade en informell kultur som bestraffade eller belönade ett specifikt beteende. Genom att träffas på fritiden kunde mäns maktbefogenheter förstärkas

105. Lisjö 1944, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 29.

106. *Kung Orres Jaktklubb* (1915) s. 30.

107. Ingvild Sælid Gilhus, *Animals, gods and humans: changing attitudes to animals in Greek, Roman and early Christian ideas* (London 2006) s. 30.

108. *Kung Orres Jaktklubb* (1930) s. 20f.

109. Hagge-jakten i september 1934, *Kung Orres Jaktklubb* (1936) s. 198.

i det offentliga livet. Att vinna respekt och prestige i mansdominerade sällskap handlade om att bete sig på ett visst sätt och följa osynliga koder. Mäns beteende överfördes från en generation till nästa. På så vis kunde en särskild kultur som påminde om homosocialitet odlas inom herrklubbar, slutna sällskap, idrottsföreningar eller college/internatskolor. Att tillhöra ett slutet sällskap var en fråga om rätt klasstillhörighet. De flesta herrklubbar betraktades allmänt som suspekta av utomstående, på grund av den enkönade tillvaron.¹¹⁰ Det som på engelska definieras som "homosocial desire" uttrycktes i personkemi och beundran för en annan man.¹¹¹ Detta tankemönster präglade vänskap mellan män på flera plan. Bo Nilsson diskuterar exempelvis scoutrörelsen som tidigt förespråkade fostran i kombination med fysisk träning, något som ansågs ge upphov till karaktärsfasta individer. Enligt scoutrörelsen påstods naturen uppfostra riktiga män.¹¹²

I likhet med andra mansdominerade rörelser levde männen i Kung Orres Jaktklubb nära inpå varandra ett antal dagar i samband med jakten. Till skillnad från scoutrörelsen hyllades det studentikosa inslaget av fest och spex. Männen söp och badade nakna tillsammans. På ett informellt plan innebar det också att de utbytte förtroenden och förstärkte vänskapsbanden som så småningom gynnade deras professionella yrkesliv.

Intressant nog, motsatte sig de yngre männen, de äldre medlemmarnas vanor först på 1950-talet. Flera av de yngre företagsledarna skyllde på tidsbrist då de inte hade lust att identifiera sig med orrtuppar. Rollspelen tilltalade knappast den unga generationen företagsledare. Jaktklubben fick allt svårare att rekrytera lämpliga medlemmar till sällskapet. Behovet av en alternativ identitet saknades, eftersom direktörer i 1950-talets Sverige hade andra prioriteringar. Robert Norrby ifrågasatte de yngre företagsledarna som hellre valde teven framför skogen. Orrtuppen hade en gång skapat samhörighet mellan män, enligt Norrby. Vad de yngre männen visade, var att andra sysslor fjärmade dem från varandra.¹¹³ Det betyder inte att jakten försvann som fritidssyssla inom näringslivets elit,

110. Nicholas L. Syrett, *The company he keeps: a history of white college fraternizes* (Chapel Hill 2009) s. 3–6.

111. Michael Roper, "Seduction and succession: circuits of homosocial desire in management", i David L. Collinson & Jeff Hearn (red.), *Men as managers, managers as men* (London 1996) s. 213.

112. Nilsson (1999) s. 76.

113. Brev från R. Norrby till J.S. Edström, 15/12 1963, Kung Orres Jaktklubb: dikter, sånger, pressklipp m.m. signum 1, vol. 2, Tillägg till Sigfrid Edströms arkiv (RA).

utan umgängesformen tog sig andra uttryck. En förklaring kan vara att de yngre männen redan hade etablerat egna karriärer och nätverk utanför föreningen. Deras lojalitet till den äldre generationen kunde varken förbättra eller försämra deras möjligheter att ta sig fram i näringslivet. De äldre medlemmarna i Kung Orres Jaktklubb var antingen pensionärer eller på väg bort från förvärvslivet. Nabbans-Pelle (Sten Erik Holgersson) skyllde på att han var för stressad för att hinna med umgänge.¹¹⁴ Orr-Lubbe (Gunnar Nordström) poängterade generationsskillnader: "Vi nutida yngre Orrar tåla tyvärr i åtskilliga hänseenden ej en jämförelse med Er äldre. Tidens jäkt och det arbete, som tjänsten ålägger oss, skapar nog andra mera splittrande naturer än förr".¹¹⁵ När medlemmarna blev äldre, orkade flera av dem inte driva föreningen i samma utsträckning som tidigare. Den unga generationen ville inte underordna sig de äldres önskemål om att identifiera sig med orrtuppen som de ansåg var pinsam. De rollspelsliknande formerna förlorade sin betydelse och behovet av en alternativ identitet var ett minne blott.

Avslutande diskussion

Denna artikel har behandlat en svensk jaktklubb som dominerades av näringslivets elit. Artikelns syfte var att analysera medlemmarnas förhållningssätt till djur. Komplexiteten i Kung Orres Jaktklubb rörde männens förmåga att dels spela rollen som orrtupp, dels spela rollen som jägare/människa som hanterade vapen och dödade djur. Symboliskt framkallade djuren nya egenskaper hos männen, samtidigt som djuren antingen förstärkte eller försvagade deras manlighet. Detta var beroende av vilket djur som involverades i klubbens rollspel. Rackelhanen betraktades som omanlig och fantasidjuret skvadern uppfattades som en lurifax. Tidigare forskning om förhållandet mellan jägare och djur är ganska begränsad, åtminstone när det gäller modern historia. Det unika med Kung Orres Jaktklubb är att få jaktklubbar har bevarat ett omfattande material, vilket ger forskare möjlighet att förstå hur informella nätverk knöts mellan personer i näringslivets toppskikt. Enligt forskning förstärkte homosocialiteten mäns resurser och solidaritet,

114. Telegram från Nabbans-Pelle (Sten Erik Holgersson), En kort berättelse om Kung Orres Jaktklubbs morkulljakt maj 1955, *Kung Orres Jaktklubb* (1957) s. 302.

115. Brev från G. Nordström till J. S. Edström, 19/8 1957, Kung Orres Jaktklubb 1950-, D8, volym 84, JSE arkiv (RA).

inte minst då tryggheten över att tillhöra en grupp också förankrades i den maskulina identiteten. Att ta stöd från andra bröder gjorde att eventuella osäkerheter eliminerades.¹¹⁶

Medlemmarna i Kung Orres Jaktklubb hade generellt livlig fantasi och ett behov av att skapa sig en alternativ identitet som stod i samklang med naturen. Vildmarken framstod som en idyll för näringslivets män som i vanliga fall var upptagna av styrelsearbete och att leda företag. Enligt Leonore Davidoff innebar Västeuropas industrialisering att relationen mellan människa och djur blev mer metaforisk. En fruktan inför människans dunkla, djuriska drifter gjorde sig påmind.¹¹⁷ I mötet med andra män spelade friheten en avgörande betydelse för deras karaktärer. De kunde glömma arbetslivets bekymmer och vardagslivets tristess. Rollspelet inom klubben gav uttryck för lekfullhet och broderliga band som påminner om homosocialitet. Min tolkning är att medlemmarna till en början inte uppfattade det som förnedrande att förknippa sig själv med en orrtupp, utan det fungerade som en förlängning av den maskulina identiteten. Generationen företagsledare som rekryterades till klubben på 1950-talet hade dock en avvikande uppfattning. Min förklaring till denna förändringsprocess är inte att jakten spelade en mindre roll som umgängesform. Förklaringen ligger snarare i medlemmarnas identitetssökande. Den äldre generationen använde jakten som ett sätt att befästa broderliga band. Orrfågeln exponerade nya sidor som utmanade det gängse manliga idealet i näringslivet. Från strikt byråkrat med maktbefogenheter inom ett bolag förvandlades företagsledaren till en frihetslängtande tupp. I skogen släpptes hämningar med hjälp av spriten och jaktlusten. Att behovet efter en manlig frizon fanns är tydligt, och själva sökandet kanske kan förklaras i den naturromantik som växte fram i slutet av 1800-talet, i samband med föreningens grundande. Näringslivets män använde jakten som en umgängesform där de via gradsystemet gick igenom olika stadier i utvecklingen. Det handlade inte enbart om att frånga yrkesidentiteten, utan om att bejaka naturen och närheten till djurlivet.

116. Michael Meuser, "Homosociality", i Michael Kimmel & Amy Aronson (red.), *Men and masculinities: a social, cultural, and historical encyclopedia* (Santa Barbara 2004) s. 397.

117. Leonore Davidoff, "Class and gender in victorian England", i Judith Lowder Newton, Mary P. Ryan, Judith R. Walkowitz (red.), *Sex and class in women's history: essays from feminist studies* (London 1983) s. 20.

Djurens symbolik avspeglades också i förhållandet mellan man och kvinna inom föreningen. Precis som i djurvärlden var hustruns främsta uppgift att stanna i redet (hemmet) och ta hand om kycklingarna (barnen). Könsmaktsordningen i djurvärlden var en del av människornas liv. På så vis påverkades också männen av djurens beteende. Sexualiseringen och objektifieringen innebar att kvinnor betraktades som troféer, med det vill jag påpeka att jargongen inte ifrågasattes internt inom gruppen, tvärtom fanns ett behov av att förstärka homosocialiteten. I det enkönade sällskapet framhävde män sin roll som erövrare och kvinnotjusare. Som orrtuppar var de förenade av sin lust att bejaka nya sidor av sin maskulinitet. I näringslivet förespråkades generell ordning och disciplin, i jaktklubben kunde de vara omoraliska och ansvarslösa. Kontrasterna vävde dem samman och erbjöd också möjliga flyktvägar från familje- och yrkesliv.

Som jägare var medlemmarna angelägna om att titulera sig kvalitetsjägare. I Kung Orres Jaktklubb spelade det sociala umgänget lika stor roll som jaktintresset. Jakten erbjöd en exklusiv uppvisning, där spänningen iscensattes med hjälp av ritualer och rekvisita. Jaktunden påstods vara huvudansvarig för jaktens dåliga resultat. Titeln "lushund" markerade dess låga rang. Expeditionerna i skogen arrangerades med hjälp av anlitat folk som hjälpte till före och efter jakterna. När de manliga medlemmarna agerade jägare, tog en annan identitet över som visade sig överlägsen villebråden. Som jag har påpekat överdramatiserades gärna berättelserna om jägarnas relation till bytet. Föreningens jakthistorier präglades vanligen av mötet med den snabba haren som överlistade den enskilde jägaren. Villebråd sågs antingen som illvilliga eller klipska. Gränsen mellan fantasi och verklighet var snäv. Djurets död framkallade paradoxalt nog känslor av stolthet och sorg. Stolthet i att ha överbemannat ett "monster" eller "odjur" och en sorg i att ha visat sig övermäktig och tvingats möta konsekvensen av sitt handlande.

Som forskaren Nicholas Syrett påpekat bygger broderskap på att uppmärksamma och behaga den äldre generationen. Manlighet reproducerades inte enbart genom att följa normen, utan genom uppmuntran och engagemang från andra bröder. För att bevara traditioner krävdes att lojalitet överfördes från en generation till en annan.¹¹⁸ Dessa tankebanor

118. Syrett (2009) s. 9.

var dock omöjliga att överföra till den nya generationen företagsledare på 1950-talet. De hade redan karriärer och nätverk som var betydligt mer dynamiska än vad jaktklubben erbjöd dem. Rollen som professionell företagsledare ställde också andra villkor än tidigare. Denna ledartyp var oftast inte ansedd som self-made, utan hade "skolat" sig till sitt yrke, via universitetsstudier och praktik i kombination. Gemensamt för den yngre generationen var att de saknade behov av att anpassa sig efter den äldre generationens pekpinna om manlig fostran.

The transformation from business leader to black grouse male: The animal symbolism of the King Black Grouse Hunting Club.

This article deals with role-playing within the Swedish business elite as a part of developing an alternative identity. More specifically, the article analyzes a hunting club's attitude to animals. A majority of the members in King Black Grouse Hunting Club were corporate managers. In the club the members assumed the role of black grouse males and imitated the bird's behaviour. The Swedish business elite embraced masculinity and white heterosexuality. For these men, role-playing was a way to act frivolously and to create a new masculine culture that reminded of homosociality. They described themselves as men who were able to attract and hunt animals, as well as women. The wives of the members were compared to the black grouse hen.

King Black Grouse Hunting Society was founded in 1890 and terminated in 1960. The members frequently met for small game hunting. After the hunt, members attended secret ceremonies as well as parties. The hunt was an exclusive show. Expeditions in the woods were dramatized with fictional elements. The transformation from business leaders to black grouse cocks were not just an identity shift. It also reflected the members' attitudes towards animals and nature. Their sense of humour, sexual allusions, and aggressiveness were ingredients in their encounter with the wilderness. In the 1950s, the younger generation of the hunting club found it difficult to continue the older members' traditions. They found the celebration of the black grouse male ridiculous. Overall, this affected the male bonding culture, and rendered the adaption of the members' alternative identity difficult.

Keywords: Sweden, 20th century, masculinity, hunting, business history, animal symbolism.